

Kommittémotion

Motion till riksdagen 2017/18:3121

av **Beatrice Ask m.fl. (M, C, L, KD)**

Vård av demokratin och ökat valdeltagande

Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om det civila samhällets betydelse för demokratin, om att utveckla och tydliggöra relationen mellan staten och det civila samhället och om att fortsätta att utveckla politiken för det civila samhället och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Demokratin väsen

Vi hävdar inte att demokratin som styrelseform skulle vara utan brister och nackdelar, att demokratiskt fattade beslut automatiskt skulle vara de visaste eller att den demokratiska beslutsprocessen skulle vara den snabbaste eller effektivaste. Ändå är demokratin oöverträffad och omistlig, i enlighet med de bekanta orden av Sir Winston Churchill, brittisk premiärminister 1940–45 och 1951–1955: ”*Ingen påstår att demokrati är perfekt eller allvetande. I själva verket har det sagts att demokratin är den sämsta styrelseformen, om man undantar alla andra styrelseformer som prövats tid efter annan.*” (Tal i House of Commons 11 november 1947.)

Det har gjorts många försök att bestämma demokratin väsen. Särskilt brännande var frågan om demokratin väsen i Europa efter freden 1945, efter det andra världskrigets gigantiska kamp mellan kommunism, nazism, fascism och demokrati. I den klassiska

boken *Hvorfor Demokrati?* (1946) definierade den danske professorn i statsrätt Alf Ross demokratin operationellt som: ”*beteckning för en viss statsform, det vill säga det sätt som en stat är organiserad på och som finner uttryck i statens författning*”, och fortsätter: ”*Idealtypen är den statsform i vilken de politiska funktionerna med maximal intensitet, effektivitet och extensitet utövas av folket på parlamentarisk nivå.*”

Med intensitet avses omfånget av den personkrets som får tillstånd att delta i omröstningar och val. I praktiken handlar det om rösträtten och dess verkningar. Effektiviteten handlar om den verkningsgrad varmed folket förmår göra sina synpunkter gällande. I den mån folket verkar genom sina representanter beror effektiviteten på styrkan av den kontroll som folket kan utöva över sina representanter, vilket bland annat är beroende av valperiodernas längd och valsystemens övriga konstruktion. Extensiteten handlar om omfattningen vari det folkliga inflytandet och kontrollen består, dvs. graden av verklig styrelse. Sverige har under lång tid utvecklat en demokratisk tradition. Varje demokrati riskerar dock att fastna i olika former. Varje maktstruktur tycks ha en inneboende tendens att söka konservera den egna strukturen. Även i Sverige har sådana tendenser utvecklats. En levande demokrati förutsätter en politisk öppenhet och en förmåga att låta nya opinioner bland folket ta sig nya uttryck. Rent historiskt har det varit så att nya grupper som vuxit fram har inneburit en vitaliserad demokrati. I arbetet att fördjupa det demokratiska arbetet är Alf Ross definition en viktig utgångspunkt.

Den danske statsvetaren och teologiprofessorn Hal Koch framhåller, som ett komplement till Alf Ross demokratisyn, i sin likaledes klassiska bok *Hvad er demokrati* (1945) samtalen som demokratis kärna och skriver: ”*Demokratins väsen är bestämt av samtalen, förhandlingen, av den ömsesidiga respekten och förståelsen och av det härav framväxande intresset för helheten.*”

Till Alf Ross hållning att demokrati är ett arbetsredskap, ett sätt att få saker och ting gjorda, lägger Hal Koch vikten vid demokratin som livsform: ”*Demokratin är inte något i sig själv avslutat. Det är inte en seger som är vunnit, utan en kamp som ständigt pågår. Det är inte ett en gång uppnått resultat, utan en uppgift som ständigt på nytt ska lösas. Framför allt är det inte en lära som man i en handvändning kan tillägna sig eller byta till. Det är ett sätt att tänka, en livsform, som man först tillägnar sig genom att man lever den i det personliga privata livet, i förhållande till familjen och grannar, därefter i förhållande till en större krets, i förhållande till landsmän och slutligen i förhållandet till andra nationer.*”

Hal Koch drog slutsatsen: ”*Demokratin är inte självklar. Den måste återerövas av varje generation.*”

Demokratin är därmed inte enbart målet, utan själva medlet för att uppnå målet, såsom den amerikanska författaren, socialreformatorn och Nobelfredspristagaren Jane Addams skriver i *Democracy and Social Ethics* (1902): ”*Det enda botemedlet för demokratis brister är mer demokrati.*”

Den svenska demokratin av idag har sina rötter inte minst i sockenstämmorna och byalagen och i folkrörelser som arbetarrörelsen, nykterhetsrörelsen och frikyrkorörelsen.

Demokratisyn

Idén om alla människors lika värde och att deras värdighet inte får kränkas, är en avgörande värdegrund. Den moderna demokratin är den bästa styrelseformen eftersom den utgår från denna värdegrund. Denna värdegrund bör även präglade beteendet medborgare emellan. Den innebär att medborgarna måste visa tolerans gentemot varandra och respekt för de människor man inte är överens med. Värderingen ger skäl för empati och solidaritet, för ett engagemang och ansvar som sträcker sig utöver egenintresse, familjeband, kön, etnicitet, religion och så vidare. På denna värdegrund byggs den mellanmänniska tillit, som i sin tur är en förutsättning för att konflikter ska kunna lösas på fredlig väg. Om inte denna värdegrund ständigt poängteras, prövas och vårdas riskerar den att undergrävas och förtvina. Därmed bereds plats för maktmissbruk, elitism och i förlängningen någon form av diktatur.

Vi lever i en ofullkomlig värld. En värld där människan ständigt finns i ett spänningsfält mellan ont och gott. Tanken om människans ofullkomlighet pekar därför på något typiskt mänskligt. Alla människor begår misstag. Ibland väljer vi till och med att göra det vi vet är orätt. Vi begår fel. Vi erkänner det ibland och förnekar det ibland. Längtan efter makt, status eller pengar kan förblinda, så att vi gör saker som vi egentligen inte borde göra. En vana att handla fel kan också döva samvetet.

I människans ofullkomlighet ligger också en stor potential. Hon kan välja det goda och hon kan välja att utveckla och förvalta sina gåvor. I denna valmöjlighet ligger det oanade drivkrafter att förändra människors villkor i positiv riktning bort från fattigdom, sjukdom och okunnighet. För att kunna förändra människors villkor till det bättre, krävs på det personliga planet en karaktärsutveckling, där dygd och duglighet i kombination med moralisk medvetenhet och integritet leder till att vi väljer det goda.

Insikten om människans ofullkomlighet klargör behovet av medborgerlig samverkan och maktindelning och lägger en viktig grund för en utvecklad och realistisk syn på demokratin.

Den moraliska grunden för demokratin bildas och formas i de sociala sammanhang som formar ett samhälle. Civilsamhället med hemmet och familjen, skolan, föreningar, religiösa samfund, organisationer och folkrörelser är av största betydelse. En demokratisk stat är beroende av att det finns ett värdevitalt samhälle med levande och medvetandegjorda moraluppfattningar hos enskilda och grupper, samt att de moraluppfattningar som där finns ger grund och stöd för demokratin.

Idealet är en demokrati där varje medborgare ges möjligheter till deltagande, inflytande och delaktighet, inte bara vid valtillfället utan kontinuerligt. För det krävs att arbetsformerna inom det representativa politiska systemet, den offentliga förvaltningen och partierna utvecklas så att det aktiva deltagandet uppmuntras och att verkligt inflytande kan uppnås. En fungerande demokrati förutsätter jämställdhet mellan kvinnor och män.

Det är också av största vikt att uppmuntra och förstärka medborgarnas egna demokratiska ansvarstagande. En förutsättning för ett fungerande demokratiskt samhälle är att demokratiskt fattade beslut följs och att lagen efterlevs. Skolan har ett stort ansvar för att förbereda de uppväxande medborgarna för ett deltagande i demokratin. För det krävs att elevernas kunskaper om demokratin utvecklas. Skolan måste vara en demokratisk miljö som tillåter olika åsikter och visar hur oenighet kan hanteras på ett konstruktivt sätt.

Kommunal demokrati förutsätter kommunal självstyrelse. Den kommunala självstyrelsen ska vara stark och tydligt reglerad i grundlagen. Genom engagemang och deltagande i det lokala arbetet har medborgarna möjlighet att både få kunskap om och tillföra erfarenheter i större sammanhang. Regeringsformens portalparagraf pekar ut den kommunala självstyrelsen som ett medel att förverkliga demokratin. En reell kommunal självstyrelse är ett centralt demokratiskt instrument och finansieringsprincipen måste respekteras när staten ålägger kommunerna nya uppgifter.

Samtidigt som kommunerna ges en vidsträckt bestämmanderätt inom sitt kompetensområde måste de enskilda människorna kunna lita på att deras lagliga rättigheter respekteras av kommunala organ. Så kallat lagtrots av kommuner i enskilda fall ska beivras på ett effektivt sätt.

Medborgarskapets innehåll

Medborgarskapets innehåll behöver aktualiseras och tydliggöras, eftersom demokratin och samhällets grundläggande värden så intimt är förknippade med de ideal som medborgarskapet representerar. I det svenska välfärdsbygget har stundom de delar av medborgarskap som innefattar skyldigheter hamnat i skymundan. Hänsyn måste tas till att samhället utgörs av de enskilda medborgarna, men man måste också inse beroendet av varandra – ett beroende som också ger insikter om hur vi skall förhålla oss till varandra i fråga om ansvar och skyldigheter. Det är de enskilda människornas medmänsklighet och ansvarstagande som är avgörande för framtiden. Sverige har stora möjligheter när det gäller att fördjupa medborgarnas deltagande i och inflytande på samhällsutvecklingen. Vår demokratiska tradition och infrastruktur är stark. Våra folkrörelser från andra hälften av 1800-talet är bra exempel på naturliga gemenskaper som betytt mycket för solidaritet och samhällsgemenskap. När det gemensamma bästa stått i fokus, och inte särintressen eller klasskamp, har såväl fackföreningar som andra intresseorganisationer fört en rättfärdig kamp mot förtryck och för det gemensamma bästa. En stark demokrati utmärks inte av en stark stat, utan av en stark medborgaranda hos självständiga medborgare, ett starkt civilt samhälle och av fungerande naturliga gemenskaper. Detta ger positiva förutsättningar för självstyrelse och solidaritet – för enskilda, familjer, föreningar, kommuner och så vidare.

Vi menar att varje människa i och med sin rationella natur att kunna träffa moraliska val har ett unikt och oändligt värde som ger rättigheter men också ett ansvar för samhälle och medmänska som genererar skyldigheter som inte kan övertas av institutioner. Däremot kan stat och andra institutioner stödja medborgaren i dennes strävanden efter att fullgöra sina skyldigheter. Staten får då en subsidiär roll i förhållande till medborgaren. Det är därför viktigt att, när nu fokus flyttas från den kollektivistiska synen och det statliga totalansvaret för varje människa, tomrummet inte fylls av individualism och ensidigt betonande av rättigheter. Som politiker och samhällsföreträdare måste vi våga prata om, tydliggöra och föra en diskussion kring våra medborgerliga skyldigheter.

Majoritetens förpliktelser mot minoriteten

Demokratin är den styrelseform som bäst tar hänsyn till människans förutsättningar. Eftersom det inte finns perfekta människor finns det heller inte perfekta styrformer. Om det skapas möjligheter till en allmän delaktighet så medför det också att chansen är stor

att människorna i samarbete kan korrigera varandra, en balansskapande maktindelning uppstår. Demokratin kan dock inte fungera utan värden. Demokratin är inte ett tekniskt system. Mest grundläggande för en fungerande demokrati är människovärdesprincipen, tanken på ett specifikt och unikt människovärde. Demokratin bygger också på majoritetsprincipen, dvs. att det är majoritetens beslut som gäller fram till dess att en ny majoritet uppstår. Men denna princip är inte oinskränkt. Majoritetsbesluten måste därför ta rimlig hänsyn också till minoriteters rättigheter. Med andra ord är majoritetsbesluten kringskurna av en etisk ram om besluten skall gälla i en demokrati.

Redan den amerikanske presidenten Thomas Jefferson gav uttryck för principen om majoritetens förpliktelser mot minoriteten i orden: ”*Vi måste alla minnas denna heliga princip, att fastän majoritetens vilja skall segra i varje fall, måste denna vilja för att vara rättfärdig också vara resonabel, och att minoriteten också besitter lika rättigheter, som en lag lika för alla måste försvara, och att förvägra denna rätt skulle vara förtryck.*” (First inaugural address, 4 mars 1801.)

Det civila samhällets betydelse för demokratin

Under lång tid har alltför skarpa gränser mellan samhällets sektorer dragits upp. Inte minst har det för socialdemokratin varit en ideologisk fråga att framhålla den offentliga sektorn som garant för likvärdighet, medan framförallt småskalig privat verksamhet motverkats och det civila samhället avfärdats. Synsättet får negativa följder såväl för ekonomin som för demokratin.

Begreppet det civila samhället brukar användas i betydelsen av en arena, skild från staten, marknaden och det enskilda hushållet, där människor, grupper och organisationer agerar tillsammans för gemensamma intressen. Inom det civila samhället verkar bland annat ideella föreningar, stiftelser och registrerade trossamfund, men även nätverk, upprop och andra aktörer.

Alliansregeringen lade 2009 fram en ny politik för det civila samhället som en ersättning till den tidigare folkrörelsepolitiken. Syftet var att lyfta fram det civila samhällets stora betydelse, utveckla och tydliggöra relationen mellan staten och det civila samhället och ta ett helhetsgrepp om generella frågor om det civila samhället och dess villkor. En utvecklad samverkan mellan samhällets olika sektorer har också en viktig demokratisk dimension, eftersom människors möjligheter att påverka ökar.

Det civila samhället har också en viktig roll i att fostra till delaktighet, ansvarstagande och demokrati genom den verksamhet som bedrivs. Vi vill understryka

betydelsen av det civila samhället som demokratibärare. Det är därför angeläget att slå vakt om och utveckla den politik som Alliansregeringen bedrev, så att inte det civila samhället av den nya regeringen förpassas tillbaka till en plats i kulisserna.

Beatrice Ask (M)

Per-Ingvar Johansson (C)

Tina Acketoft (L)

Tuве Skånberg (KD)